

Yahya Kemal'in Ahmet Âgâh'lı Yılları ve Üsküp

Sevim Nilay IŞIKSALAN*

Özet

Bu araştırma, modern Türk şiirinin önemli şairlerinden Yahya Kemal'in yetişmesinde yadsınamaz katkıları olan Balkan coğrafyasının serhat şehri Üsküp ile şairin bağı üzerine tasarlanmıştır. Şairin doğup büyüdüğü, eğitimini aldığı, ilk aşkını yaşadığı, şiir denemeleri yaptığı, İstanbul'a gelene kadar yaşadığı bu şehir, onun millî ve dinî kimliğini oluşturmuş, aile yâdigârını özenle saklamıştır. Osmanlı medeniyetinin izlerini hâlen barındırmakta olan bu ata yurdu, şairin şiire ilk adımlarını atmasını sağlamış, zengin bir edebiyat kültürü edinmesinde rol oynamıştır. Osmanlı'nın akıncı ruhunu yansıtan şiirleri de Balkan coğrafyasından beslenerek ortaya çıkmıştır.

Dağılmakta olan bir cihan imparatorluğunun kaotik ortamında, Hristiyan unsurların, Müslüman-Türlere yönelik sinsi ve kanlı olaylarını duyarak veya yaşayarak yetişen şair, doğup büyüdüğü toprakların elden çıkmasını ve bir daha oralara dönememenin acısını yüreğinde hep hissetmiştir. İstanbul ve Paris'te yaşadığı zamanlarda da Üsküp'teki hayatını özlemiş; tarihe tanıklık eden dağları, nehirleri, ovaları aşarak fetihleri anlatan, Rumeli insanının efsaneleşmiş aşklarından söz eden Balkan türküleri hep kulağında kalmıştır

Yahya Kemal, şehri fetheden, kuran ve geliştiren sultanların adlarıyla anılan camileri, türbeleri, şehri savunan cengaverleri, eğitim kurumları, tekke ve medreseleri, efsaneleri, çarşılarıyla Üsküp'ün tam bir Türk şehri olduğunu her fırsatta yinelemiştir. Aile ve yardımcılarından oluşan kalabalık konak yaşantısı, Vardar'ı, Rakofça çiftliği, Üsküp, Selânik ve Filibe şehirleriyle Balkan coğrafyası şairin, zihninde ve gönlünde hep yaşamıştır. Paris'ten döndüğünde hayatının sonuna kadar yaşadığı, bir semtini sevmeye ömrünün yetmeyeceğini söylediği İstanbul'da bile Üsküp'tekine benzer semtleri şiirlerinde ele almış, yalnızlığını ve özlemini bu semtlerin ruhani iklimiyle gidermeye çalışmış, manevi huzuru orada onlarla bulmuştur.

Anahtar sözcükler: Üsküp, sıla özlemi, Balkan coğrafyası.

Yahya Kemal's Years as Ahmet Âgâh and Skopje

Abstract

This paper is about the prominent modern Turkish poet Yahya Kemal's relation to Skopje, an Ottoman border city in Balkan geography

* Prof.Dr.,Ahi Evran Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Türkçe Eğitimi Bölümü, sevim_n@hotmail.com

which contributed much to his growth. He was born and raised, received his education, fell in his first love, wrote tentative poems, and lived in this city until he came to İstanbul. In other words, Skopje shaped his national and religious identity as a careful preserver of his heirloom. This fatherland which still carries the traces of Ottoman civilization helped the poet take his first step to poetry and had a role in equipping him with a rich literary culture. His poems which reflect the Ottoman raider (akıncı) spirit were also fueled with Balkan geography.

The poet was raised by hearing and experiencing the slinky and bloody events caused by Christian groups against Muslim-Turks in the chaotic environment in which a world empire began to break up. He always felt the sorrow of losing his fatherland and being unable to get back there again. He yearned for his life in Skopje when he was in İstanbul and Paris. He reminisced about Balkan folk songs narrating the legendary loves of Rumelian people and the conquests over mountains, rivers, and lowlands as a witness to history.

Skopje shows on all occasions that it is a Turkish city to the core with the mosques, tombs, schools, islamic monasteries, madrasas, bazaars some of which are named after the sultans who conquered, founded and developed the city, and the warriors who defended the city. With its mansion life of extended families, with Vardar, Rakofca farm, Skopje, Thessaloniki, and Plovdiv, Balkan geography always lived in Yahya Kemal's mind and heart. After returning from Paris, he lived in İstanbul until his death and said his life is not long enough to love even a district of it. However, his poems embraced the İstanbul districts which are similar to Skopje. He tried to quench his loneliness and homesickness with the spiritual aura of these districts and felt at peace there.

Keywords: Skopje, homesickness, Balkan geography.

1. GİRİŞ

Çalışma arşiv belgesi, şekil, grafik, fotoğraf, kaynaklar, vb. de dahil, 25 sayfa Şehir (mekân) ile birey arasında kopmaz bir ilişki vardır. Kişinin doğduğu, büyüdüğü şehirler, fizikî mekân olmanın dışında ona kimlik ve kişilik veren, alışkanlıklarını kazandıran, anılarını barındıran, yetişmesinde zengin katkılar sağlayan yönüyle sosyo-kültürel mekânlardır. Bu bağlamda şehirler, bireye annelik yapan “ev” konumundadır. Ona kendi ruhunu, rengini sesini, kokusunu verir. Kişi, mekânla âdeta özdeşleşir. Dante'nin Floransa'sı, Hugo'nun Paris'i, Dostoyevski'nin Saint Petersburg'u, Joyce'un Dublin'i gibi. Birey, bu ruhu içselleştirdikçe oradan ayrıldığında mazi özlemiyle nostalji yaşar. Eğer, doğduğu büyüdüğü şehirden koptuysa veya koparıldıysa, şehri ancak hayalinde yaşatır. Tıpkı Üsküp'ü hayalinde yaşatan Yahya Kemal gibi. Üsküp, çeşitli imge, simge ve algılarla şairin belleğinde ve gönlünde konumlanmış, gönül bağı da hayat boyu sürmüştür. Modern Türk şiirinin üstadı Yahya Kemal'in hayatında, gerçekte üç şehir özellikli bir yere sahiptir: Üsküp, Paris ve İstanbul. Her üçünün de şairin tarih, edebiyat ve sanat altyapısını belirleyip Yahya Kemal olmasında yadsınamaz derecede zengin katkıları olmuştur. Ancak, biz bu çalışmada, kendi anılarına dayanarak sadece Üsküp'ten söz edeceğiz.

1. 1. Aile ve Konak Yaşantısı:

Üsküp, şairin doğup büyüdüğü, 1884-1902 yılları arasında 18 yılını geçirdiği Türk ve müslüman nüfusun yoğun olduğu bir serhat şehridir. Yahya Kemal'in o zamanki adıyla Ahmet Âgâh'ın kişiliğini oluşturan, tarih, millet, medeniyet, vatan, din duygularını geliştiren ve ileride şairlerine de yansıyacak olan pek çok değeri barındıran bir güçlü potansiyeldir.

Şair, “uhrevî ve ruhanî” bir havası olan Üsküp'ün İshakiye mahallesinde Gazi İshak Bey Camii'nin yanında Karaağaçlar denilen yerde büyükannesi Âdile Hanım'ın konağında, 2 Aralık 1884 tarihinde doğmuştur.

Çocukluk yıllarını bu konakta geçiren şair, anne- baba ve kardeşlerinin dışında, anneanne, teyzeler, dadı, uşak ve lalalarla birlikte kalabalık bir aile hayatı yaşamıştır. Dindar bir hanım olan annesi Nakiye Hanım'ın dinsel öğüt ve telkinleriyle büyümüştür. Annesi, ona İslâm ilmihâlini ve Kur'ân'ı öğretmiş, ezân-ı Muhammediye'yi okumuştur.

Anılarında, dinî ve millî duyarlılıkları annesinden aldığı belirten şair, Muhammediye'den hayatı boyunca etkilendiğini ve o makamın, yurt dışında kaldığı zamanlarda bile kulağında hep yankılandığını, bu makamın etkisiyle kendinden geçerek âhiret âlemine daldığını anlatır. Muhammediye, şaire göre, Üsküp ve bütün Türk milletinin İslâmla bütünleşen sesidir. “Lâkin benim hem dinî hem millî terbiyem üzerinde daha şiddetle müessir olan, annemdir. Annem çok Müslüman bir kadındı. Muhammediye okur, bana Kur'an öğretirdi. Muhammediye'den bizzat Yazıcızâde Mehmed Efendi'nin hazin bir makamla söylediğini zannettiğim bir ilâhiyi çok severdim: 'Eğer Rûm'un revânında görürsem ben dilârâyı / Revânına revân idem Semerkand'ı Buhârâ'yi' mısralarında coğrafyaya ait şehirlerden, ülkelerden ziyade başka bir âleme belki de âhirete ait bir yerler görür gibi olurum. ...Çok yerlerini anlamadığım halde, annemin yüksek sesle ve makamla okuyuşundan dinlediğim Muhammediye'nin o mısraları bana bizim öz maceramız, evimizin, mahallemizin, Üsküp'ün ve müphem surette bütün milletimizin dünya ve âhiret macerası gibi gelirdi. Daha o yaşta Yazıcızâde Mehmed Efendi'nin Türklükle İslâmlığı yuğuran, millî, İslâmî harsını benliğimde hissetmeğe başladım” (Banarlı, 1997, s.24-25).

Şair, Yunus Emre'nin ilâhilerini de ilk kez annesinden duymuştur. Aşağıdaki ilâhiyi makamıyla bilip söylediğini anımsar:

Şol cennetin ırmakları
Akar Allah deyu deyu
Çıkmış İslâm bülbülleri
Öter Allah deyu deyu

“Din” ile “anne” arasında kurulan güçlü duygusal bağ, şairi ileriki yıllarında etkileyecek olan simbolist akımın temsilcisi Stephen Mallarmé 'yi

anımsattığı (Uysal, 2006, s.51) gibi Fransız romantik şair Lamartine'i de anımsatır (Tanpınar, 2005, s.153).

Ailenin dışında, İslâm geleneklerini küçük yaşta içselleştirerek yaşamasında, evlerinin konumunun da büyük etkisi vardır. Oturdıkları konak, camiler, evliya türbeleri ve mezarlıkla çevrili olup din duygularını ve ahiret inancını sürekli canlı tutmaktadır. “Lâkin Müslüman toprağının en harâretli toprağında ikaamet ediyordum. Evlerimiz İshâkiye Camii'ne hemen bitişik gibiydi. Fatih devrinin metîn Müslümanlığı bu camiinin mimarisine geçmiş gibiydi. Evlerimizin önünde geniş mezarlıklar vardı. Kapımızın önünde yüksek bir mezar taşı dikili dururdu, meçhul bir evliyâya atfolunduğu için oradan kaldırılmazdı... Karşımızda Gavri Baba ve Yeşil Baba yatarlardı...Kandil geceleri bu velîlerin yerleri mumlarla donanırdı. Hâsılı çocukluğumun muhîti uhrevî bir âlemde. Alaca Câmii denilen İshâkiye Câmii'nin minaresinden Partal Hâfız'ın ezanlarını dinlerdim. Üsküp'te bir ölü olduğu zaman, minarelerden, halkın su salâsı, daha okumuşların temcid dediği bir nevi salât ü selâm verilirirdi... Hâsılı muhit âhiret havasıyla doluydu...” (Beyatlı, 2012, s. 34-35).

Annesinin, 29 yaşında ince hastalıktan ölmesi, Ahmet Âgâh'ın ruhunda izleri hayatı boyunca sürecektir derin yıkıntılar yaratır. Annesinin naaşının konulduğu çadırdaki onun beyaz ve gülümseyen yüzünü son defa görmesi, bu aziz varlığın İsa Bey Câmii mezarlığında toprağa verilişini gözyaşlarıyla içi yanarak izlemesi, ruhuna okunan su salâlarını ve fâtiha dinlemesi, belleğinden hiç silinmez. Onun için Kaybolan Şehir adlı şiirinde şu dizeleri kaleme alır:

“Ben girmeden hayatı dalgalandıran çağa
Bir sonbaharda annemi gömdük o toprağa
İsâ Bey'in fetihten açılmış mezarlığı
Hulyâma âhiret gibi nakşetti varlığı.

Çok genç yaşta bu acı kayıp, Ahmet Âgâh'ı, dinle daha çok ilgilenmeye yöneltir. “İlk sofuluğum, onüç yaşında, annemin ölümüyle başladı. İsa Bey Câmii'nde annemin ruhuna hemen her akşam Yâsin okumaya başladım. Müslümanlık âlemine o kapıdan girdim, diyebilirim” (Beyatlı, 2012, s.35). Şair, acı çeken gönlünü, Rûfâî dergâhına giderek avutmaya çalışır, hatta orada zikirle katılır, zâkirbaşılık yapar, ilâhiler okur (Beyatlı, 1959, s.137).

Anne, baba, kardeş gibi sevilen bir yakının beklenmeyen kaybı, kişide derin ruhsal yıkıntılar yarattığı gibi özlem ve ayrılık duygularını da depreştirir. Ancak zamanın hafifletici ve iyileştirici etkisi, ilgiyi başka alanlara kaydıracağı gibi hayata yeniden olumlu bakmayı kazandırır. “Ayrılık kaygısı ve kayıp duygusu, yaşam boyu hissedilmeye devam edebilir ancak çoğumuz keder gözyaşlarından uzaklaşır, dikkatimizi yeniden üretken işlere veririz ve yaşama karşı yeniden olumlu bir bakış açısı kazanırız” (Carrington, N.A; Bogetz, J.E. 2004, s.635).

Üsküp'teki konaklarında “nana”, “dadi”, “lala” ve “kâhya” larla birlikte yaşayan şair, hayatı boyunca unutamayacağı renkli kişilikler tanır, onların,

sanatçı kişiliğinin oluşumunda ve hayata bakışında çeşitli boyutlarda etkileri olmuştur. Şimdi sırasıyla bu kişileri tanıyalım: Annesinin bıraktığı sevgi ve şefkat boşluğunu, annesinin de dadısı olan Fatma Hanım doldurmaya çalışır. Şairin, “nanam” dediği, “sevgi, vefa, merhamet ve iyilikten yaratılmış ilâhi bir mahlûk” olarak tanımladığı insanlık timsali olan bu çalışkan Rumeli kadınının, annesinin ölümünden sonra hayatını sürdürmesinde emeği büyüktür. “Onu tanimasaydım Ernest Renan’ın naklettiği Hz. İsa’yı, Balzac’ın tasvir ettiği Goriot Baba’yı iyi anlamazdım” der (Beyatlı, 1997, s.12). Şair, doğduğu zaman ailelerine giren ve “hemen hemen onun elinde büyümüştüm” dediği (Beyatlı, 2012, s.19) çok sevdiği dadısı Zeynep’i de unutmaz. Zeynep, evlenip Vardar nehrinin karşı kıyısına taşındığında da sık sık onu ziyarete gider.

Ahmet Âgâh’ı, Vardar’da boğulmaktan kurtaran konağın hizmetlilerinden Deli Ahmet, aileyi düğünlere, eğlencelere, ılıcalara ve mesirelere götüren, yeme-içme işlerini düzenleyen, güzel bir faytonu olan eski bir yeniçeridir. Şairin, “Tuna ve Morava boylarından muhâceretin hızı ile Vardar boylarına dökülmüş fütûhat bakiyesinden bir adamdı” diye tanımladığı Deli Ahmet’in gur sesiyle söylediği Rumeli türküleri kulağında yankılanmıştır (Beyatlı, 1997, s.14).

Şair ile kardeşi Reşat’ı, Vardar boylarında gezintiye götüren Hüseyin ise, belleğinde, tipik bir Rumeli külhanbeyi olarak yer etmiştir. Yanında sedef ve gümüş kakmalı bıçak ve revolverini eksik etmeyen bu Üsküp bıçkınlardan Battal Gazi Destanını, savaş hikâyelerini öğrenmiş ve sevmiştir. Hatta silâhlara merakını da ondan edinmiş olup birlikte atış talimleri yapmışlardır (Beyatlı, 1997, s.17). Kabadayı ve savaş hikâyeleri, daha sonra şairin destansı şiirlerinin ilk malzemelerini oluşturacaktır. “Battal Gazi’deki epik ruh beni duygulandırır...” diyen şair, özellikle lalası Hüseyin’den dinlediği Budin ve Belgrad türkülerini kendisi de severek söyler. “Lâkin bu türküler, bana bir nostalji verirdi. Bu türkülerde müphem surette Macar ufuklarını görürdüm” demektedir (Banarlı, 1997, s.23-24).

Ahmet Âgâh, yazlarını ailesi ve konak yardımcılarıyla birlikte Sırp sınırına yakın bir yerde olan büyükannesinin Rakofça’daki çiftliğinde geçirir. Orada geleneksel olarak düzenlenen “kırcı eğlenceleri” ni izler. Davetlilerle birlikte yenen zengin yemeklerden sonra ışıklandırılmış meydana düzenlenen gece eğlenceleri, herkesin olduğu gibi şairin de ilgisini çeker. 16 yaşına kadar her yaz düzenli olarak gittiği bu çiftlikte, “çiftlik kâtibi Zeynullah Efendi’den atalarının destansı öykülerini, çiftlik kâhyası Ali Zâim’den de Tuna, Budin, Estergon gibi serhat şehirlerinin türkülerini” dinler (Kahraman, 2013, s.45).

Ahmet Âgâh’ın şiire ilgisi ve sevgisi hatta şiir yazma hevesi, bu çiftlikte gelişmeye başlar. 14 yaşındadır, aruz denemeleri yaptığı şiir defterinden mecmualar oluşturur. Ekrem, Hâmit, Muallim Nâci gibi şairlerin eserlerini-Zemzeme, Makber, Âteşpâre, Şerâre, Fûrûzân vb- hırsla, büyük bir coşkuyla okur. Onlardan birçok beyit de ezberler. Rakofça çiftliği, şairliğe adımını attığı, rahat ve özgür olduğu bir mekândır. Yüreğini saran ilk heyecanını da burada yaşar. “Orada şairliğim büsbütün coştı. Naklettiğim mecmuam, büsbütün

doluverdi. İsmi Ra'diye olan bir genç kıza alâkam vardı. Ona birçok şiirler söylemişim” demektedir (Beyatlı, 2012, s.56).

16 yaşındayken son kez gittiği Rakofça çiftliğini bir daha göremez. Doğduğu büyüdüğü, gençlik yıllarını geçirdiği topraklar, Balkan Savaşı'yla elden çıkmıştır. 42 yaşına geldiğinde, dönemin hükümeti tarafından bir dostluk antlaşması için Belgrad'a gönderilince, bir günlüğüne Üsküp'e uğrar. Trenle yaptığı yolculukta Rakofça'ya bakar ama çiftliği göremez. Çünkü, çiftliğin bulunduğu sırta bir Sırp kilisesi yükselmiştir. “Bizim zamanımızda bu kilise kubbesi yoktu; kalbim muammalı bir hüznün içindeydi. Geçtik” (Beyatlı, 2012, s.32).

1. 2. Okul Yılları:

Ahmet Âgâh, beş yaşındayken(1889 yılında), Üsküp'ün tepesinde konumlanan Sultan Murat Camii'nin arkasındaki Yeni Mektebe verilir. Okul, Sultan II. Murat'ın yaptırdığı camii, medrese ve imaretle bütünleşmiş olup yüzyıllar boyunca eğitim hizmeti vermiştir. Zaman içinde çıkan yangınlara direnemeyen okul, yıkılıp yeniden yapıldığı için Yeni Mektep adını almıştır. Şair, İstanbul daha fethedilmeden önce yapılan ve o zamandan beri özelliği bozulmadan kalan bu tarihi yapıda okumaktan, orada “şanlı mâzi”yi yaşamaktan son derece mutlu olduğunu dile getirir: “Eğer oraya gönderilmemiş olsaydım, tahsilim doğrudan doğruya bir yeni maarif mektebinde başlasaydı milliyetimin en hoş hâtrısından mahrum kalmış olurum. Çocukluğumda olsun birkaç sene güzel mâzimiz içinde yaşamış oldum” (Beyatlı, 2012, s.21).

Yıldırım Beyazıt'ın fethettiği, Sultan II. Murat'ın imar ve inşa ettiği bu serhat şehrinde yaşamak, Sultan II. Murat'ın yaptırdığı tarihî okulda okumak, her Üsküplü için bir gurur vesilesidir. Bu nedenle, şairin dışında, Üsküplülerin çoğu, Yıldırım Beyazıt ile Sultan II. Murat'ı saygı, rahmet ve minnetle anarlar. Anne ve baba kökeni Üsküplü olan ve orada yaşamış bir ailenin torunu olan bu satırların yazarı da buna tanık olmuştur.

Okul çağına girdiğinde, eski eğitim anlayışını yansıtan ritüeller de şairin belleğinde yer etmiştir. İlkokula başladığı günü anı kitabında ayrıntılı biçimde anlatır. Konaklarının önünden ele ele vermiş kız ve erkek çocuklarının, ilâhiler okuyarak ve her ilâhinin sonunda “âmin” sesleriyle hocanın arkasından yürüdüklerini görür. Bu, okula ilk kez giden “âmin” alayıdır. “Çocukların göğüslerine çapraz geçirilen, sırmalı, kâr-ı kâdim bir kitap kılıfı” vardır. Eşraftan kişilerin bulunduğu konaklarının selâmlığında, Ahmet Âgâh, babası tarafından “Eti senin kemiği benim” diyerek Hoca Gani Efendi'ye teslim edilir. Hoca'nın da eski usûl elifbâ kitabını açtırarak ilk birkaç harfi kendisine tekrar ettirdiğini, sonra görenekleri gereği şekere bulanmış bir parça mürekkep yalatıp dua ettirdiğini anımsar. Okula gidecek çocuklara külâh dolu şekerler ile ilk gün harçlığı verilir.

Âmin alayına katılması gerekirken üzüntülü olduğu ve annesi de istemediği için Ahmet Âgâh'ı, hizmetliyle bir arabaya bindirip okula gönderirler. Diğer çocuklar, divânihâne denilen dersliğin duvar diplerindeki postekilerinde

otururken o, eşraftan üç çocukla birlikte, “zâdegân sınıfı” denilen, Gani Efendi’nin rahlesi ve postekisinin arkasında yüksekçe sofada şiltelerinin üzerinde oturur. Gani Efendi, Amme cüzünü, yüksek sesle okutur. Okuyamayan çocuğu falakaya yatırır veya tırnağıyla kulağını çeker. Sürekli döğüşen, birbirlerinin kafa ve gözlerini yaran, şairin “hakikaten şerîr mahlûklardı” diye tanımladığı bu çocuklar ayrı bir grup oluştururken kendisi, buradan eski Üsküp’ü bütün güzelliğiyle seyretmekten keyif aldığı, saatlerce bu manzaraya daldığını belirtir (Beyatlı, 2012, s.26).

Yeni Mektep’te geçirdiği üç yıllık süre boyunca hâlâ elifbâyı sökmemesi üzerine, babası, Ahmet Âgâh’ı bu okuldan alır, Üsküp’te modern yöntemlerle eğitim veren Mekteb-i Edeb’e verir. Vali Ahmet Eyüp Paşa’nın Yahudi mahallesinde açtığı bu okulda, müdür Selânikli Galip Efendi’nin öğrettiği yeni teknikle elifbâyı bir günde söker, iki ay içinde de okumayı öğrenir, hatta Kırâat kitabından “bir bahçe tasviriyle ilgili metni” severek okuduğunu belirtir. Şair, bu değişimi, “Yeni Mektep’den Mekteb-i Edeb’e geçişim, Şark’dan Avrupa’ya geçişim oldu” diye değerlendirir (Beyatlı, 2012, s.29).

Aradan 30 yıl geçtikten sonra, ilk kez Üsküp’e giden şair, Sultan Murat Camii ile Beyan Baba Türbesini ziyaret eder. Uğradığı Yeni Mektep’te, modern eğitim adına değişen bir görüntü gözlemleyemez. Balkan Savaşı’yla Sırlara geçen yönetimde azınlık statüsüne düşen diğerleri gibi modern müslüman okulları kapatılmış, sadece mahalle mektepleri açık bırakılmıştır. Başında şapka olduğu için şairin, eski okulunu ziyaret etmesine de izin verilmez. “Türbenin arkasında Yeni Mektep’te müslüman çocukları ber- mutâd cıvıldaşıyorlardı. Sırlar, bütün diğer mektepleri kaldırmışlar, yalnız eski mahalle mekteplerini ve o meyanda da Yeni Mektep’i bırakmışlardı. Lâkin başım şapkalı olduğu için Yeni Mektep’i ziyaret edemedim” (Beyatlı, 2012, s.29).

Dört yıl okuduğu Mekteb-i Edeb’ten sonra Üsküp İdâdisine başlar (1895). Şairin, “Bizim aile felâketimizin başladığı yıl” olarak tanımladığı 1895 yılı, aile birliğinin bir daha düzelmemesine bozulduğu, ailenin parçalanma sürecine girdiği yıldır. Ahmet Âgâh’ın, sıcak aile ortamında yaşadığı, 12 yıl süren mutlu çocukluk dönemi artık sona ermiştir. Çünkü baba İbrahim Naci Bey, kendi ailesinin yaşadığı Selânik’e taşınma kararı almıştır. Üstelik, Selânik, renkli sosyal yaşantının olduğu, medenî düzeyi daha yüksek bir şehirdir. İbrahim Naci Bey, bu nedenle işini oraya nakleder, Ahmet Âgâh’ı da yatılı olarak Selânik İdâdisine kaydeder. Ancak bütün ruhuyla Üsküplü olan, Selânik’i, “Yahudi ve gâvurla karışık bir ağyar diyarı” diye sevmeyen, kendi ailesinden ve yakın çevresinden kopmak istemeyen anne Nakiye Hanım ise taşınmak istemez. Fakat İbrahim Naci Bey kesin karardır, karısının çeyizlerini ve evin eşyalarını tellâlâlar çarşısında haraç mezat sattırınca Nakiye Hanım üzüntüsünden hastalanıp yatağa düşer.

“Üsküp’ten ayrılışımız feci oldu” diyen şair, (Beyatlı, 2012, s.5), ailesi ve konak yardımcılarıyla birlikte Selânik’e gider. Orada seçkinler zümresiyle tam bir alafrağa hayat süren İbrahim Naci Bey, aile yakınlarının sohbeti dışında gece eğlencelerine katılır. Sağlığı daha da kötüleşen anne Nakiye Hanım’ın tek

amacı ise Üsküp'te ölmek, babası Dilâver Bey'in gömülü olduğu İsa Bey Camii mezarlığına gömülmektir. İbrahim Naci Bey eşinin son isteği üzerine, onu iki çocuğuyla birlikte Üsküp'e gönderir. Ahmet Âgâh, idâdide okuyacağı için babasıyla Selânik'te kalır. Bir zaman sonra İbrahim Naci Bey de Selânik'te sürdürdüğü bohem hayatından sıkılarak oğluyla birlikte Üsküp'e döner (1897). Hastalığı iyice ağırlaşan anne ise birkaç ay sonra ölür.

Selânik İdâdisine (1900) başlayan Ahmet Âgâh, o kış hastalandığı için düzenli bir eğitim göremez. Hocalarının çoğu da politik kimlikleriyle tanınan İttihat ve Terakki Partisinin ileri gelenleri veya savunucularıdır. Derslerine ve hocalarına bir türlü ısınmaz. Modern bir şehir olmasına karşın o da annesi gibi Selânik'e alışmamıştır, Üsküp'ü özlemektedir. Bu özlem, onu, şiirle daha çok ilgilenmeye ve kitap okumaya yöneltir. "Selânik, çok daha medenî bir şehir olmasına rağmen hoşuma gitmiyordu. Köhne Üsküp'ü câmiileriyle, câmilerinin şadırvanlarıyla, ruhanî haliyle tahayyül ediyor ve özlüyordum. Bu idâdideki hocalarımız şedîd politikacılığa karışmış olan insanlardı. Riyaziyat hocamız ve mektebin muâvin-i sânisî, biri İzmir'de asılan Şükrü Bey'di; bir diğeri meşrutiyetin ilânında Arnavud çetebaşı olarak kendinden bahsettiren Bayram Fehmi'ydi; edebiyat hocamız da İttihat ü Terakki'nin mâruf kâtib-i umûmîsi Midhat Şükrü Bey'di. Midhat Şükrü Bey'den sonra edebiyat derslerini Muallim Cûdî Efendi'den gördük. Maamafih bu hocalardan ne bir fikir ne de bir heyecan aldığımı hatırlıyorum. Üsküp'ün hasretiyle şiire daha ziyade dalmıştım. Çok okuyordum. Mâlumâtım artmıştı" (Beyatlı, 2012, s.99).

1. 3. Entelektüel Birikim:

Ahmet Âgâh, entelektüel birikimini gerçekte Üsküp'te edinmeye başlamış, şairliğe ilk adımlarını bu ana-baba yurdunda atmış, yüreğini yakan ilk aşkı da burada yaşamıştır.

5 yaşında mahalle mektebine başladığı sıralarda, kendisinden birkaç yaş büyük olan Redife Hanım'a vurulmuştur. Onu ilk kez, büyükannesi Âdile Hanım'la birlikte Vardar nehri kıyısında araba gezintisi yaparken görmüştür. "Üsküp Venüsü" diye anılan bu güzel kıızı ikinci kez, bir sünnet düğününde görmüş, düğün boyunca yanından ayrılmadığı kızın da kendisini beğendiğini hissetmiştir. Ama sonuç hüsrandır. İçini yakan ateşin etkisiyle ilk şiirini onun için karalar. "O düğün bitince derin bir melâl içinde kalmıştım. Hep onu düşünüyordum. İlk şiirim olan bir türkü güftesini, ekseriya Üsküp türkülerinde gördüğüm vezinle, onunçün karalamaya başladım" (Beyatlı, 2012, s.94). Kızı, 3 yıl sonra üçüncü kez gördüğünde ise Redife Hanım, Rûfâi şeyhi Saadettin Efendi'yle evlenmiştir. Bir cuma günü dergâhtan çıkarken kadınlar arasında onu görünce ruhen yıkılır. Derslerini ihmal eden, gülüp eğlenmeyi âdeta kendisine yasaklayan Ahmet Âgâh, 15 yaşındayken çektiği bu aşk acısını, gene şiirle dile getirmeye çalışır. Bu kez, şiir kitaplarındaki manzumeler gibi aruzla söylemeyi dener. Yazdığı ilk kıtayı da Saadettin Efendi'ye düzelttirir. Şiirde veznin önemini fark eder, aruz kalıplarıyla yaptığı denemeleri giderek geliştirir. Üsküp'te yaşayan Bursalı Tahir Efendi, Eşref Paşa gibi tasavvuf kültürünün

egemen olduğu çevrede Saadettin Efendi'den Farsça, Vardar'ın karşı kıyısındaki Sadi Baba tekkesi şeyhi Kadri Efendi'den de Arapça ve Farsça dersleri alır (Beyatlı, 1959, s.137).

O sırada Üsküp valisi Hafız Mehmet Paşa aleyhine çıkan bir ayaklanmada ele başları için yazdığı manzume halk arasında yayılmağa başlar. Şiirin gördüğü ilgiden cesaret alan, Ahmet Âgâh, İstanbul'da çıkan Musavver Terakki Dergisine, Üsküp'ten A. Âgâh imzasıyla Hâtıra adlı şiirini gönderir. Şiirin, derginin 10 Ekim 1901 tarihli ve 31 numaralı nüshasında yayımlanmasına çok sevinir. Bu, şairin, “gerçek adıyla yayımladığı çok az sayıdaki şiirlerinden birisidir, ayrıca, “Üsküp'te geçen yılları içinde yayımladığı tek şiir” dir (Kahraman, 2013, s.50). Şair, şiiri hakkında şu bilgiyi vermektedir: “Bu şiir Hâtıra unvanlı idi, gariptir ki hiç görmediğim İstanbul manzaralarını tasvir eden bir parçaydı ve mübtedi gençlerin pek bilmedikleri muzârîi vezindeydi” (Beyatlı, 2012,s.99). Ancak, içerik açısından incelendiğinde, şiirin İstanbul tasvirleriyle ilgisinin bulunmadığı görülmektedir. Kanımızca, şiir, şairin güzelliğine vurulup âşık olduğu, özellikle başkasıyla evlendikten sonra derin ruhsal yıkıntılara girdiği Redife Hanım için yazılmıştır. “Beni şiire sevkeden Redife Hanım...” diyen şairin bu ifadesi, kanımızı güçlendirmektedir. Şair, onun genç yaşta doğum yaparken öldüğünü de tarihe not olarak düşmüştür (Beyatlı, 2012, s.99).

HÂTIRA

Hâtir-güzârın olsun eyâ yâr-ı dil-fikâr	Hatırlıyor musun o leyâl-i meserreti
İmrâr ettiğimiz o ezmân-ı pür-mesâr	Urdukça mehizârına tâb-ı letâfeti
Yâd et o demleri güzâr etikçe nev-bahâr	Mehtâb nurla derdi o rûy-ı melâhati
Kalsın bu hâtıra sana bir şanlı yâdigâr	Hatırladıkça dil o zamân-i saâdeti
Dildâden ölse de sana hâtir-nişân olur	Yâdeyledikçe dîdelerim hun-feşân olur

Sahrâda bir gece idi Balkanlar'a karîb

Takrîrederdi nâle-yisevdâyı 'andelîb

Feyzinle şâd olmuş idi ömr-i bî-nasîb

Feryâd, bu hasretle bugün pür-keder, garîb

Kalbim muhabbetinle senin nâle-hân olur.

Kendisinde şiir yazma hevesi uyandıran ilk aşkından sonra, babasının çalıştığı Üsküp adliyesi ve oradaki ortam, onda edebiyatla daha çok ilgilenme merakı uyandırır. Ahmet Âgâh, babasını ziyarete gittiğinde adliyenin güvenlik biriminde çalışan Ragıp Efendi'yle tanışır. Sürekli okuyan, günün edebî ve siyasî olaylarını çevresiyle tartışan, aydın görüşlü bir insan olan Ragıp

Efendi'nin etkisiyle Namık Kemal hayranı olur. Okunmaları yasak olduğu için cazibeleri daha da artan tüm eserlerini büyük bir merak ve ilgiyle okur. Tanzimat edebiyatını bu sayede tanıyıp edebiyat zevki edinir: “Namık Kemal'in kitaplarını derli toplu olarak daha şedîd bir merakla okuyordum. Okuduğum kitaplar arasında Ziya Paşa'nın Zafernâme'si ve şerhi ile Rü'yâ'sı da bulunmaktaydı. Maziye ait olmakla beraber, memnû olan bu eserleri okuduktan sonra genç Türk edebiyatının ilk zevkini edindim” (Beyatlı, 2012, s.63-64).

Gerçekte, Ahmet Âgâh, ilk okuma kültürünü babasının kütüphanesinde bulunan kitapları okumakla edinmiştir. Özellikle Muallim Naci'nin şiirlerinden zevk almakta, rindâne edayı okurken mest olmaktadır. Onun kimi gazellerini de tahmis etmiştir. Muallim Naci'nin Şerâre'siyle başlayan şiir zevki, Âtespâre, İbnül Gazân ve Fürûzân'la devam eder, hatta bunların çoğunu ezbere bilir. Recaizâde Mahmut Ekrem'in Üç Zenzeme'si de ilgisini çeker. Ama gönlü Muallim Naci'nin şiirlerindedir. İki büyük şair ile diğer şairlerin sanat anlayışları arasındaki farkı görür, karşılaştırmalı bakış açısı edinir. “Bu iki rakib şâirin Tâlim-i Edebiyyât ile Istilâhât-ı Edebiyye'lerini edinmiştim. Bilhassa misâl kılıklı parçalar göstermekten başka mühim bir fâideleri olmayan, sözde edebiyat tâlim eden bu kitaplarda birçok şairlerin parçalarından da bir mukayese fikri edindim” (Beyatlı, 2012, s.97).

15 yaşındayken Bağdatlı Ruhî'nin divanını, Tanzimat şairlerinin ünlü eserleriyle birlikte nesir örneklerini de okumuş, şiirde vezin ve kafiye kullanımı hakkında geniş bilgi edinmiştir. Artık, vezinlerin çoğunu uygulayabilmekte, kafiye kullanımında ustalaşmaktadır. Manzume dolu bir deftere sahiptir. “Sırf tesadüfün sevkiyle Ruhî'nin Divân'ı elime geçmişti. Ruhî'nin Terkîb-i Bendi ile gazellerini öğrendim. Ziya Paşa'nın Terkîb-i Bend'i, Tercî-i Bend'i, Eş'âr-ı Ziya diye ilk ve kötü basılmış divânı, Abdülhak Hamîd'in Makber'i, Mehmed Celâl'in hatırlayabildiğim bir şiir mecmuası, Sırrı Paşa'nın Mektubât'ı, arasındaki gazelleri, adını unuttuğum bir şairin Mülhemât unvanlı bir eseri, onbeş yaşındaki şair kâinatımın çerçevesini teşkil ediyordu”. (Beyatlı, 2012, s.98).

Ahmet Âgâh, Selânik İdâdisinde şiirle, Türk ve dünya edebiyatıyla daha çok meşgul olur. Cuma günleri arkadaşlarıyla birlikte okulun karşısındaki kiraathânedede Servet-i Fünûn dergilerini inceler. Ancak, ilk zamanlarda Tevfik Fikret ve Cenap Şehabettin'in şiirlerinden pek keyif alamaz. Homeros'un İlyada'sının kötü bir çevirisi ile Morg Sokağı Cinayeti'ni okursa da ilgisini çekmez. “Esrâr” mahlâsını kullanarak şiir yazmayı sürdürür. “Selânik idâdisinde şiirle iştiğal ettiğim şâyi'di; o zaman kullandığım Esrar mahlâsını bütün talebe bilirdi” (Beyatlı, 2012, s.100).

Selânik'e gittikleri gün, Tesalya'da Türk-Yunan savaşı yaşanmaktadır (1897). Anadolu ve Rumeli Türk'ünün birleşerek fetih ruhuyla büyük bir dalga halinde, Tesalya'ya doğru akmasından ve askerinin, “Eğil dağlar eğil üstünden aşam / Yeni talim çıkmış varam alışam” türküsünden çok etkilenen Ahmet Âgâh, zafer coşkusuyla şiirler kaleme alır. Bunlardan aklında kalan birisi şöyledir: “Seyf-i adlî saldılar / Tırnova'ya daldılar/ Turhalaa'yı aldılar/ Şanlı

Türk askerleri”. Bu manzume, şairin 13 yaşındayken aruzu denediği ilk örneklerdendir.

Ahmet Âgâh, ailece Selânik’te buldukları sırada, unutamadığı, oradaki tüm Türk halkıyla birlikte yaşadığı tarihî olaydan söz eder. Babası, kendisiyle birlikte kardeşini, Gazi Osman Paşa ve Gazi Ethem Paşa’yı görmek için Beş Çınar kahvesine götürür. Plevne kahramanını gören Ahmet Âgâh, tüm Rumelilerin yaşadığı ortak zafer duygusunu ve coşkusunu, Tesalya’nın fethiyle birlikte şöyle dile getirir: “O baharın o güzel günlerinde Selânik bütün orduların taşaşşud merkezi idi ve o zevk ü şevki her Türk şehrinden fazla hissetti; Sultan Abdülhamid, Gazi Osman Paşa’yı, Plevne’den beri sarayına kapamış millete göstermezken Tesalya harbinde Selânik’e kadar gönderdi idi. Bütün Rumeli, yirmi senedir mütehasir olduğu Plevne kahramanını bir daha görmek için Selânik’e koştu. Gazi Osman Paşa Selânik’in Beş Çınar bahçesinde bir kameriyeden mızıkta ve alkış fırtınası ortasında çalkalanan Rumeli halkını selamlamaya çıkarken o aralık gelen yaveri eline bir telgraf verdi.. O gün Yenişehir düşmüş! Osman Paşa halkı yaşaran gözlerle selâmlarken bu müjdeyi de verdi. Bütün milletin kalbi o anda orada lisanla tarif edilmez bir an yaşadı, gözyaşlarıyla karışık bir ses ve alkış fırtınası yükseldiği kadar yükseldikten, devam edebildiği kadar ettikten sonra Tesalya’nın türküsü birden bire bir alev gibi parladı”(Eğil Dağlar, 1975, s.149-150).

1902 yılında geldiği İstanbul’da Tevfik Fikret’in Rübâb-ı Şikeste’sini bu kez, başka bir dikkat ve ilgiyle okur. Cenap Şehabeddin dışında diğer Servet-i Fünûn şairlerinin şiirlerini tanır. 1903’te Paris’e gittiğinde artık önüne yepyeni bir şiir dünyası açılır. Orada da birçok ünlü Fransız şairinin yanısıra Samipaşazâde Sezâi’yi, Hüseyin Siret’i, Abdullah Cevdet’i, Abdülhalim Memduh’u tanır.

1. 4. Balkanlar’daki Siyasî Olaylar:

Hristiyan unsurlarla çevrili karmaşık bir coğrafyada büyüyen Ahmet Âgâh, politikaya ilgi ve hevesini Ragıp Efendi’den alır. Ragıp Efendi, Üsküp adliyesinin güvenlik işleri biriminde çalıştığından Kosova ve Makedonya’daki olayları yakından izler. Namık Kemal’in siyasî mücadelesinden övgüyle söz eder. Sultan Abdülhamid yönetimine karşı olan Jön Türkleri destekler. “Abdülaziz’in hal’ini, Midhat Paşa’nın şahsiyetini, Ali Suavi vakasını, Taif faciasını, Jön Türklüğün Avrupa’da zuhurunu, çıkardığı gazetelerin isimlerini, Murad Bey’in Paris’e firarını ve sonra avdetini, hâsılı Türkiye’deki liberal cereyanın safhalarını Ragıp Efendi’den doğru dürüst öğrenmiştim” (Beyatlı, 2012, s.63). Onun etkisiyle okuduğu Namık Kemal’in şiirlerini ve tiyatrolarını vatanperverâne bulduğunu belirtir. “Üsküp İdâdisinde Namık Kemal’in Vatan yahut Silistre’sini, Âkif Bey’ini okumuştum. Fakat, bu eserler bana, siyasî olmaktan ziyade vatanperverâne şiirler gibi görünmüşlerdi” (Beyatlı, 2012, s.61).

Ahmet Âgâh, Selânik’e taşındıklarında, şehrin siyasî ve ekonomik gücünü elinde tutan Yahudi ve Rum tüccarlarını tanır, çoğu İttihat ve Terakki

teşkilâtına mensup seçkin Türk aydınlarının isimlerini öğrenir. Babasıyla birlikte katıldığı aydın, yazar ve edebiyatçı toplantılarında Jön Türk ve Paris firarlarını, dağıtılan gizli gazete haberlerini duyar. Çocuk yaşında anlayamadığı siyasi olayları daha sonraki yıllarında yorumlayacaktır. “O vakit, Selânik’de orta veya küçük dereceli memurlardan fakat kimi eşrefzâde kimi de edeb ve iktidarı ile tanınmış bir havas zümresi vardı...Oniki yaşında bir çocuk olduğum halde, babam, bunlarla buluştuğu vakit beni de götürürdü. Bu zevâtın içtimâlarında ilk defa Murad Bey, Jöntürk sözlerini ve padişaha karşı manidar bazı tarizleri işitmiştim. Çocuk olmakla beraber memlekette Yunan harbinden başka gizli bir cereyan geçtiğini hissetmiştim. Aynı zamanda Selânik gençlerinden bazılarının Paris’e firar ettiklerini, bunlardan birinin Halil Efendizâde Emin Bey olduğunu ve büyük, pek büyük Namık Kemal gibi büyük bir adamın İstanbul’dan Paris’e kaçtığını, peşinden birçok genci sürüklediğini, Avrupa’dan memlekete gizli gizli gazeteler girdiğini mübhem ve tahlil edemediğim bir sır olarak öğrenmişim” (Beyatlı, 2012, s.60).

Yahya Kemal, daha sonra dokuz yıl kalacağı Paris’te Ahmet Rıza’yı, Dr. Abdullah Cevdet’i, Dr. Nazım’ı, Hüseyin Siret’i tanıyacaktır. Bir yıl süren Jöntürklük döneminden sonra ilgisini ve merakını tamamen edebiyata verir.

Şair, Ahmet Âgâh olduğu dönemde, 11-12 yaşlarında küçük bir çocukken siyasi kaynaklı olaylarla ilk olarak Üsküp’te tanışmıştır. Esasen, bir Rumeli Türk’ü olarak yaşadığı coğrafya, siyasi kargaşalara, ayaklanmalara, milliyetçi bölünmüşlüklere, etnik ve dinsel grupların kavgalarına her zaman açıktır.

Bunların ilki, Girit İhtilâlidir. Rumların, Avrupa devletlerinin korumacılığında adada Müslüman Türklere yönelik saldırı ve kıyım haberlerini, göçe zorlanışlarını Osmanlı devletinin, bu saldırıları önleyemeyişini 12 yaşında bir çocukken yaşadığını anımsar ve fâcia olarak niteler: “Oniki yaşına girdikten sonra, Üsküp’e kadar gelen Girit ihtilâlinin havadisleriyle alakadar oldum. Orada, mavi denizin arkasında, uzak bir adada, Rumların, Müslümanları her gün kestiklerini, Müslüman kadınlarımızın namuslarına saldırdıklarını, Avrupalıların cins ve din gayretleriyle Rumlara yardım ettiklerini işitiyordum.

Girit İhtilâli, Müslümanların kalplerinde işleyen bir yara gibiydi. Üsküp’te herkes bizim mazlum olduğumuza kaani’di. Yunanlıların ise hâmeleri olan devletlerin arkasında sırtkan ve işkenceci, zalim bir halleri vardı. Bu, bizce, bilhassa bir haysiyet işiydi de. Yunanlılığın yüzümüze her an vurduğu tokatları asla iade edemiyorduk. Neden iade edemiyorduk. Allah! Allah! Biz neden bu halde bulunuyorduk? İşte o zaman politikacılığın için için fıkırdayan propagandası, bu sual karşısında kendini hemen gösteriyor, menfii propaganda hemen harekete geçiyor: Çünkü Sultan Abdülhamit, vehhâm, tabansız, aciz bir padişaktır, onunçün bu haldeyiz.(diyordu) (halbuki) Sultan Abdülhamit, Girit’de uğradığımız Yunan tecavüzünü (tel’inden) hali kalmıyordu. İstanbul’da çıkan bazı gazetelerden başka bazı risâleler, Girit faciasını milletin kalbine nakşetmişlerdi” (Beyatlı, 2012, s.56).

Yahya Kemal, gerçekte dağılmakta olan bir cihan imparatorluğunun Balkan coğrafyasında yetişmiş bir Türk çocuğudur. Hristiyan unsurların etnik ve din kökenli isyanları, Türk ve Müslüman halka yaptıkları zulüm ve haksızlıkların sebebinin ne olduğunu anlamasa da bu siyasî kargaşa ortamında yaşar. O zamana kadar hiç görmediği başkent İstanbul'da çıkan, adlarını yeni duyduğu azınlık ayaklanmalarını (Ermeni ayaklanmasını) küçük bir çocukken işitir. “Siyasi hadiselerin, henüz çocukken, kafama ilk akislerini hatırlıyorum. 1894'de İstanbul'da Ermeni kıtalinin, tâ Rakofça çiftliğine ilk haberi gelmişti. Eski Sırp hududumuzun üzerinde Zıbıfça yanında, Rakofça'da ailece yazı geçiriyorduk. O gün Üsküp treniyle çiftliğe gelmiş olan bir ziyaretçi bu mühim haberi verdi: “İstanbul'da karışıklık olmuş, Ermeniler ayaklanmışlar ve softalar tarafından öldürülmüşler!..On yaşında bir Rumeli çocuğuydum. İstanbul'u bilmiyordum. Ermeni diye bir nevi reyamız olduğunu gayet mübhem bir malûmat olarak edinmiştim. İstanbul'da olup biten işlerin ne olduğunu iyi kestiremiyordum. Yalnız devletin sıkıntılı günler geçirdiğini hissediyordum. Galiba siyâsiyâta dair ilk aldığım malûmat budur” (Beyatlı, 2012, s.57).

Balkan coğrafyasında siyaset, Hristiyan unsurların, Müslüman-Türk varlığına yönelik sinsi ve kanlı oyunlardır, katliamlardır. Üsküp'te ise Türklere yönelik kanlı oyunları sahneye koyan Makedonya komitesidir. “...Üsküp'te ise politika, Makedonya komitesinin kanlı işlerine ve Müslümanlara verdikleri korkuya denilirdi. Bizim milletimize mahsus bir politikanın mevcut olması bile garib görünürdü” (Beyatlı, 2012, s.61).

Yahya Kemal, Rumeli topraklarının parçalanma sürecinin başlamasında, başrolde oynayan itici güç olarak Arnavutları görür. Arnavut milliyetçiliğinin tarihsel sürecini, orada yaşamış, pek çok olayın tanığı olmuş bir Üsküplü olarak analiz eder. Üsküp bir Türk şehridir yanında “kardeş unsur” olan Arnavutlar, Rumeli'nin son senelerinde, büyük saygınlık görürler. Sultan Hâmid'in de sevdiği, yakınlık gösterdiği Arnavutlar halktan da Avrupalılardan da hükûmetten de âdeta ayrıcalıklı muamele görürler. Meselenin özünden uzak olan İstanbul yönetimi ise Üsküp'ü neredeyse bir Arnavut şehri zanneder. Üstelik kimi Üsküplüler de Arnavutluğa özenirler. Bu arada, Üsküp halkı, vali Hafız Mehmet Paşa yönetimine karşı ayaklanır. Mithat Paşa'nın yanında yer alan İdris Hoca'nın ardına takılıp valiyi, Sultan Murad Camii'ne kapatırlar. Osmanlı Sultanı, bu isyandan sonra Üsküp'ü, Arnavutluğun merkezi sanır, daha sonraları sadrazam olan Hakkı Bey'i, Mahmud Esad Efendi'yi, Bâbîâli'den kimi siyasetçileri buraya gönderir. Hakkı Bey, halkın ve eşrafın Türkçe konuştuğunu, hiç Arnavutça bilmediğini görünce Üsküplülerin Arnavut olmadıklarını anlar.

Şair, Avusturya gibi kimi Avrupa devletlerinin Üsküp'ü, kasıtlı olarak bir Arnavut şehri gibi göstermeğe, Türk unsurlara hep ikinci sınıf muamele yaptıklarına tanıklık etmiştir. Bir Türk şehri olmasına rağmen Üsküp'teki idâdiyede Arnavutlar ve Karadağlılar parasız eğitim alırlarken bir Türk'ün ücretle bile okula yerleştirilmesi güç olmaktadır. Arnavutlar, diğer Avrupa güçlerini de arkalarına alarak “bağımsız Arnavut devleti” kurma fikrini beyinlere yerleştirmeye, Arnavut milliyetçiliği siyasetini gütmeye kalkışmışlar, hatta oradaki bir grup Türk'ü de etkilemeye başlamışlardır. “Arnavutlar, bugünkü

felâketlerini hazırlayan o Kanunî devrinde Üsküplülere, kendilerinin tortusu bir unsur olarak bakarlardı. Arnavudluğun ikbali gitgide Arnavud milliyet nazariyesini doğurdu; yeni Arnavud elifbası, siyah kartallı bayrak, büyük Arnavud devletinin hudutlarını alttan alta fikirlere yerleşiyordu. Bu heves, yalnız Arnavudları değil, Kosova'da beş asırdan beri yerleşmiş fatih Türklerin çocuklarını da sardı.” (Beyatlı, 2012, s.48).

Şair, Balkan Savaşı sürecine girilip, Rumeli topraklarının elimizden çıkmasında Arnavut milliyetçiliği politikasının etken olduğunu belirtirken, oradaki tüm unsurları birarada kardeş ruhuyla tutan gücün, Türk iradesi ve egemenliği olduğu gerçeğinin altını çizer. Ancak, Türklüğünü unutan, kimi Avrupa ülkelerinin övgü dolu siyasî oyunlarına gelen, başka akımların etkisiyle de kendi devletlerini kurmak için harekete geçen Arnavutların izlediği yanlış siyaseti de eleştirir. Çünkü, Arnavutlar, güttükleri bu siyasetleri sonucu dağılmak zorunda kalmışlardır. Balkan coğrafyasındaki Türk egemenliğinin çöküşünü, bir Rumeli gencinin gözünden anlatır. Bu genç, Yahya Kemal'in büyük teyzesinin oğlu olan Humbaracızâde Yaşar Bey'in oğlu Emin Humbaracı'dır (Uysal, 2006, s.81).

“Meğerse Rumeli'nin en asil, en metin, en hâlis unsuru Türkmüş. Rumeli'de Türk hâkimiyetinin yerine geçen unsurlar hâkimiyet sıfatına liyâkat kazanamadılar. Devlet, Rumeli'ye hâkimken Türk'ün esâmisi okunmazdı. Bilhassa Arnavud kardeşlerimizin millî fazîletleri dillerde destandı. İslâmda asil unsur varsa Arnavuddu. Arnavud cesurdu, hürdü, azimkârdı. Nuh der peygamber demezdi, cinsi, dini, milleti, izzet-i nefsi hakkı uğrunda pervasızca can verirdi. Türk hâkimiyeti devrinde Arnavudun bütün bu destan olan meziyetlerine sonraları Avrupalılar daha ziyade revnak verdiler. Dediler ki: Arnavud, Asya'dan değil, Avrupa'dandır. Turanlı değil, Arya'dır. Türk'ü, Avrupa'da tutan Arnavuddur. Avrupalılar, böyle bir sıfatla Arnavudları pehpehlediler. Sarayın gözdesi, milletin gözbebeği olan Arnavudlar, medeniyetin bu iltifatlarıyla da mest oldular. Türk idaresi zamanında Başkım cereyanı türedi. Kosova'nın, Manastır'ın an asltürk olup da Türklüğünü unutan unsurlarından nice kimse kendilerini Başkım cereyanına bıraktılar. Sonra Rumeli parçalandı...” (Beyatlı, 2012, s.49).

Siyasî egemenlik, Sırlara geçince Arnavutlar, onlara uyum sağlayıp birlik kuramadıklarından, dağılmak zorunda kalırlar. Şaire göre gerçekte, tüm unsurları Balkan topraklarında bir arada tutan Türk milliyetçiliğidir. Ancak, bu tarihsel gerçek, toprak kayıpları ve etnik milliyetçiliğe dayalı yönetim değişiklikleri başlayınca anlaşılır. Yahya Kemal, bunu “karanlıkta uyanmak” deyiimiyle açıklar. “Zaman geçtikçe meydana çıkıyor ki o tumturdan, âlâyışten, böbürlenmekten âzâde yaşayan Türk milliyeti demirden bir kitleymiş. Türk memleketinin asıl sırrı Türkdeymiş. Arnavud'u, Çerkez'i, Kürt'ü, hâkim ve metin bir millet kitlesi eden Türk mayasıymış. Bugün Rumeli'de bilfiil meydana çıkan netice ispat etti ki Türk bu devletin Müslüman unsurlarını birleştirmek için Allah tarafından bir mevhibe imiş. O giderse Arnavudlar, Kürtler, Çerkezler çil yavrusuna dönerlermiş...On üç senede Türk'ün büyük bir

millet olduğunu anladık, zaman geçtikçe daha ziyade anlayacağız zannediyorum. Uyandık lâkin karanlıkta uyandık” (Beyatlı, 2012, s.50).

Yahya Kemal, Türklerin, Rumeli’de 510 yıl gibi yüzyıllarla ifade edilen bir zaman sürecinde kalmasını tam bir “vatan toprağında yerleşme” olarak nitelendirir, Rumelilere “göçmen” denmesini içine sindiremez. Rumeli topraklarının yavaş yavaş elden çıkışını da Slavlar ve Avrupalıların, “kâfi oturuş” olarak değerlendirmelerini siyasî bir propaganda olarak düşünür. “Mesela Rumeli Türklerini ezelden ebede kadar muhâcir telâkki etmeğe alışmış olan İstanbul ve Anadolu milletdaşlarımız bu itikatlarında ne kadar yanılıyorlar. Üsküp’te biz Türkler, en maddi, riyazi ve doğru bir tarih hesabıyla, miladın 1392 senesinden 1914 senesine kadar tam beşyüz on sene oturmuştuk. Halbuki o şehri ezelden İslav addeden Sırp, mesela onu fethettiğimiz 1392 senesinden evvel tam beş yüz on sene işgal etmiş değillerdi...Hülâsa Sırp bizden önce bile. o kadar sene oturmamışken yine kendilerine ait saymak mantıklarını herkese ve bize teslim ettirdiler. Bu oyun, son elli senenin propaganda denilen kuvvetinin mu’cizesidir, hiç başka bir şeyin değil” (Beyatlı, 2012).

Şair, Balkan savaşlarıyla elimizden çıkan ve Bulgarların yönetimine geçen Filibe’de yaşayan Müslüman Türklerin gördüğü zulümleri de anılarında anlatmıştır. Halbuki, Filibe, şairin zaman zaman gidip ziyaret ettiği, tipik bir Türk şehridir. “Filibe, yüz sene evveline kadar, Bursa ve Eyüp gibi iliklerine kadar Türklük sinmiş bir şehirdi. Filibe’yi görmeyi özledim...” (Beyatlı, 2012, s.36) dediği bu eski tarihî şehri, 1921 yılında ziyaret eder. Sofya istasyonunda Bulgarca kelimeler duyar. Yol genişletme bahanesiyle sultanların adını taşıyan camiler ve türbelerin yok olduğunu fark eder. Bursa’daki tarihî çarşıları andıran Türk dükkânlarının çoğunun yıkıldığını yerine Bulgar dükkânlarının açıldığını görür. Evliya türbeleri de bakımsız kalmış, yabanî ot ve sarmaşıklar arasında kaybolmuştur.

Yahya Kemal, bir devlet politikası olarak Bulgar görevlilerinin, geçmişin hıncını almak istercesine Türklere düşmanca davrandığına da dikkat çekmiştir. Meriç köprüsüne geldiğinde, sudan sebeplerle iki Bulgar jandarmanın, bisikletli bir Türk çocuğunu darp ettiklerine, bisikletine el koyarak çocuğu karakola götürdüklerine tanık olur (Beyatlı, 2012, s.38). Geçmiş yüzyılların zaferlerine ve yenilgilerine tanıklık ederek tarihsel bir işlev yüklenen Meriç köprüsünün yeni konumunu düşünür. “Meriç Köprüsü’nü geçtik. Ondördüncü asırdan beri altı asır atlı ve piyade, asker ve vatandaş, serdar ve nefer, fâtilh ve muhâcir, bu köprüden kaç milyon Türk geçmiş! Eflâk ve Buğdan, Rusya ve Lehistan, Macaristan ve Almanya, Bosna ve İtalya içlerine yürümüş! Murad Hudavendigâr’dan Sultan Mustafa-yı Sâni’ye kadar geçen bey ve padişahların kaç gaalip ve kaç mağlup olarak bu köprüden geçerek Edirne’ye, Bursa’ya ve İstanbul’a dönmüş! Düşünürken zihin bulanıyor” (Beyatlı, 2012, s.39).

Şair, Filibe sırtlarındaki en az üç yüz yıllık tarihî Türk çeşmesinin Bulgarlar tarafından kitabesinin söküldüğünü, mesire yerindeki Türklere ait saat kulesi, kubbeler ve minareler gibi görkemli geçmişin tüm izlerinin silindiğini

görmüştür. Bulgarlar, Türklere ait çiftliklere de el koymuşlar, topraklarını devletleştirip onları taş ocaklarında amelelik yapmaya zorlamışlardır. Bunlardan taş ocağında çalışan babasına yemek götüren Türk çocuğunun, iki Bulgar delikanlı tarafından tartaklandığına tanık olmuştur. Çocuk, Bulgarca bilmediği, şair ve arkadaşıyla Türkçe konuştuğu için korkutulmuştur (Beyatlı, 2012, s.40-41).

1. 5. Üsküp Efsaneleri:

Üsküp'te halk arasında yüzlerce yıl yaşayan, kuşaktan kuşağa aktarılan çeşitli efsaneler olduğu bilinmektedir. Bunlardan biri Beyan Baba Türbesi'yle ilgilidir. Türbede biri erkek, ötekisi kadın olmak üzere iki lahit vardır. Kadın olan, Sultan Bayezid'in Üsküp'te ölen kızı Beyhan Sultan'a, erkek olanı ise kocasına aittir. Üsküp halkı, Beyhan Sultan'ı, Beyan Baba biçimine dönüştürerek onu bir "veli" mertebesine çıkarmış ve yüzyıllarca ona dua ederek gelecekle ilgili isteklerini dile getirmiştir. Şair, bunu bir çocukluk anısı olarak anlatmaktadır. "Biz çocukluğumuzda Beyan Baba'yı, beyan kelimesinin telkini ile kendisine başvuranlara meçhûlü ve istikbâli haber veren bir velî gibi tahayyül ederdik" (Beyatlı, 2012, s.22).

Yahya Kemal, ayrılışından 39 yıl geçtikten sonra bir vesileyle Üsküp'e gittiğinde, - o zaman Üsküp, Sırbistan yönetimindedir.- Beyan Baba Türbesi'ni ziyaret eder. Türbe mimarisi ve lahitlerin güzelliği gözlerini kamaştırır. Türbedar, bir Hintli derviştir. Şair, "Bu kimin türbesidir?" diye sorduğunda, ondan "Arnavud Baba" cevabını alır. Hintli derviş, "Arnavud" kelimesini sağlam Müslüman anlamında kullanmaktadır. Nereli olduğunu sorunca da "Haydarâbâd" der. Şair, bu değişen tarih gerçeğini dile getirirken şu tespitte bulunur: "Zavallı Beyhan Sultan ya İstanbul'da ya Edirne'de belki de Sivas'da doğmuş olan bu Türk kızı mimarinin kuvveti sayesinde hâlâ yaşıyordu. Lâkin kâh Beyan Baba, kâh Arnavud Baba olarak...Kim bilir bir gün de İsveti Nikola şekline girecektir" (Beyatlı, 2012, s.23).

Nihat Sami ise, Yahya Kemal'le ilgili anılarında Beyan Baba Türbesiyle ilgili olarak şu açıklamayı yapar: "Beyanbaba Türbesi aslında Beyhan Sultan'a aittir. Sultan İkinci Murad'ın, Üsküp'te kendisi için yaptırdığı söylenen türbede Beyhan Sultan, kocası Gaazi Hüseyin Bey'le birlikte yatmaktadır. Fakat, Üsküplüler, Beyhan ismini erkek adı sandıkları için bu türbeye zamanla Beyanbaba Türbesi demişlerdir" (Banarlı, 1997, s.22).

Eski Üsküp'ün içinde yer alan Kurşunlu Han, gerçekte, fetih dönemlerinden kalmış görkemli bir tarihî yapı olup sonradan hapishaneye dönüştürülmüştür. Burada çoğu aşk ve kıskançlıkla ilgili cinayetten mahkûm olan Rumeli bıçkınları, kabadayıları yatmaktadır. Öyküleri kahvelerde, dükkânlarda, evlerde konuşulduğu gibi türkülere de konu olmuştur. "Kurşunlu Han'da yatmamış bir kabadayı adam sayılmazdı. Üsküp'ün belli başlı eşrafi bile orada misafir olduktan sonra itibarlarını bulurlardı; yeni yetişen babayığitler orasını ergeç uğranılacak bir menzil sayarlardı; o şerefe göre hazırlanırlardı, dökecekleri kanın ve çıkaracakları vak'anın hırslarına göre bir şey olmasını tahayyül ederlerdi" (Beyatlı, 2012, s.52). Kurşunlu hapishanesinde yatan, Üsküp

halkının belleğinde yer etmiş iki efsane mahkûm vardır: Biri Muharrem Joto adlı bir Arnavud, öteki de Kakır Ali adlı bir Türk'tür. Kakır Ali'nin jandarmalar arasında elleri prangalı mahkemeye götürülüşünü, heybetli görünümünü şair de çocukken ilgiyle izlemiştir. Arkasında "birçok halk sükût ve hürmetle gidiyordu. Kakır Ali mahkemeye bile heybetini sirayet ettiriyordu; yeniçeriliğin, sipahiliğin, eski devir katilliklerinin bakiyesi olan bu adamları Tanzimat'ın mahkemeleri henüz korkutamamıştır. Bu adamlar, halkın muhayyilesini dolduruyorlardı" (Beyatlı, 2012, s.53).

Bir başka efsane de Osmanlı Sultanı II. Murat'la ilgilidir. Üsküp halkı, Hz. Muhammed'den sonra Sultan Murat adını minnetle, şükranla, rahmetle anmakta, ona hep dua etmektedir. Anne Nakiye Hanım da, Ahmet Âgâh'a, dünyada iki önemli insanı sevmesini öğütlemiştir. "Oğlum, dünyada iki insanı sev...Peygamber Efendimizi, bir de Sultan Murat Efendimizi sev" demiştir (Banarlı, 1997, s.25). Çünkü, Yıldırım Beyazıt'ın fethinden sonra Üsküp'ün bir Türk şehri olmasına en çok hizmet eden Murad-ı Sâni diye geçen II. Murat'tır. Sultanı II. Murat, Balkanlar'daki halkın can ve mal güvenliğini sağlayarak Müslüman-Türk varlığının kimliğini inşa etmesini sağlamış, günümüze kadar kalabilen cami, medrese, imarethâne, çeşme, sebil, han, hamam ve kervansaray gibi tarihî eserler yaptırmıştır. Ancak halk Kosova'yı fetheden I. Murat, Murat Hüdavendigâr ile II Murat'ı karıştırmaktadır. Hatta, ikisini aynı kişi sanmaktadır. "Bu Murad adında, Balkanların büyük fâtilhlerinden, Birinci Murad'la İkinci Murad'ın hizmetleri ve hatıraları birleşiyordu. Türkleri Balkanlara yerleştiren, Sırpları umumiyetle İslavları mağlub eden; Üsküp'de ulu camiler yücelten Türk hükümdarları, Balkan Türklerinin hafızasında tek bir Murad adıyla yaşıyordu. Hâsılı, annemin söylediği Murad, her iki Murad'dan birleşmiş bir semboldü. Annem, Türkleri, Rumeli'ye onların yerleştirdiklerini bilirdi. Esasen Birinci Kosova zaferi ile İkinci Kosova muzafferiyetini kazanan iki Sultan Murad, Üsküb'ün erkek ve kadınları tarafından tefrik edilmezdi. Şehrin orta yerindeki tepede bir câmiî bulunan İkinci Murad'ı ora halkı daima Murad Hüdavendigâr'la karıştırır, ikisini bir adam zannederdi" (Banarlı, 1997, s.25-26).

1. 6. Yahya Kemal'e Göre Üsküp:

Doğup büyüdüğü, hayatının ilk on sekiz yılını geçirdiği Üsküp, şair için ne ifade etmektedir, bu tarihî belde, onun gözünde nasıl bir şehirdir? Bu soruyu yanıtlamaya çalışalım:

Yahya Kemal'e göre Üsküp her şeyden önce tarihsel kimliği olan, fetih ruhuyla kurulan bir serhat şehridir. Bunu Kaybolan Şehir adlı şiirinde belirtir. İstanbul'un fethinden önce, 1392 yılında, Yıldırım Beyazıt tarafından "kuzeye doğru bir Türk savunma kalesi" olarak fethedilmiştir. Oraya yerleştirilen Anadolu ve Rumeli Türklerine, Sultan Beyazıt'ın armağanıdır. Kısacası bir evlâd-ı fâtilhân şehridir.

Üsküp ki Yıldırım Bâyezid Hân diyâridir

Evlâd-ı fâtilhâna onun yâdigârıdır.

Balkan coğrafyasına yerleştirilen ilk Türk gruplarının çoğu “evlâd-ı fâtihân” olarak tanımlanmaktadır. Orada kök salan eski Türk ailelerine, devlet tarafından mülkler, timar ve zeâmet adıyla geniş çiftlikler ve araziler verilmiştir. “Anadolu ve Rumeli Türklerinin pek çoğu, hiç şüphesiz evlâd-ı fâtihândandır. Lâkin Rumeli’de evlâd-ı fâtihân sözüyle, ilk Rumeli fâtihlerinin çocukları kastedilir. Bunlar, Murâd-ı Sâni zamanına kadar kendilerine Rumeli’den mülk olarak arâzi verilen ilk gaaziler ve onların çocuklarıdır... Rumeli’de Mihail Oğulları, Evrenos Oğulları, Turhan Oğulları gibi eski aileler evlâd-ı fâtihândandır. Devlet, Rumeli’yi ilk fethedenlere timar ve zeâmet vermiştir. Evlâd-ı fâtihân bu timar ve zeâmet sahipleridir” (Banarlı, 1997, s.16-17). Şairin anne ve baba tarafı da evlâd-ı fâtihândandır. Soyu, Sultan III. Mustafa döneminin sancak beylerinden Şehsüvar Paşa’ya dayanan şair, soyadını, bu kelimenin Türkçesi olan Beyatlı’yı kullanmayı tercih etmiştir.

Anadolu’dan Rumeli’ye geçişte, Balkan topraklarında iskân edilen ilk grupların Marmara bölgesinden (Bursa-İznik havalisinden) Türkmenler olduğu, bunların başında da Ahmet Yesevî’nin müritlerinden Sarı Saltuk olduğu söylenmektedir. Nitekim şair de, Kaybolan Şehir adlı şiirinde, Üsküp’ü, İstanbul’a geldikten sonra ziyaret ettiği ve manevî iklimine çok benzettiği Bursa’nın devamı olarak nitelendirir: “Üsküp ki Şar dağında devamıydı Bursa’nın/Bir lâle bahçesiydi dökülmüştü temiz kanın”. Başka bir söylenti de Türkmenlerin, Sakarya’dan dağılarak Anadolu’nun binbir diyarına yerleştikleriyle ilgilidir.

“XIII. yüzyılın ikinci yarısında Bursa, İznik ve İzmit dolaylarından 20-30 obalık Türkmen nüfusu Rumeli’ye geçerek oralara yerleşir... Bir söylentiye göre de bu Türkmenlerin başında, Ahmet Yesevî’nin halifelerinden aslen Buharalı olan Sarı Saltuk da bulunmaktadır... Bu yüzdendir ki Yahya Kemal, Kaybolan Şehir’de “Üsküp ki Şar-dağ’ında devamıydı Bursa’nın” diye bu gerçeği vurgularken; Mâverâ’da Söyleniş adlı şiirinde,

“Geldikti bir zaman Sarı Saltuk’la Asya’dan/

Bin bir diyâr-ı Rûm’a dağıldık Sakarya’dan”

dizeleriyle de diğer gerçeği dile getirmektedir.” (Uysal, 2006, s.445).

Yahya Kemal’e göre Üsküp de dahil olmak üzere geniş Balkan coğrafyası, akın ruhuyla fethedilip Türkleştirilmiştir. Akıncı atalarımızın dökülen kanlarıyla alınan Rumeli topraklarının Türkleştirilmesini, “akın ruhunu” şair, şiirlerinde yansıtmıştır. Akıncılar şiirinde, Balkan topraklarını fethetmek, Müslüman –Türk varlığını oralara kadar götürmek için çocuklar gibi neşeli olan atılar, Tuna boylarından kabilelerle şimşek gibi geçip giderler.

Bin atlı akınlarda çocuklar gibi şendik;

Bin atlı o gün dev gibi bir orduyu yendik!..

Ak tolgalı beyler beyi haykırdı: İlerle!

Bir yaz günü geçtik Tuna’dan kabilelerle...

Şimşek gibi bir semte atıldık yedi koldan,

Şimşek gibi Türk atlarının geçtiği yoldan

Açık Deniz şiirinde de Balkan şehirlerinde geçen çocukluk yıllarında, “akıncı cedlerinin ihtirasını duyduğunu, her yaz şimale doğru asırlarca at koşturduklarını, atlıların uğultusunun bağrında kaldığını” belirtir. “Rüyama girdi her gece bir fâtiyhâne zan” diyerek akın tablolarını rüyasında bile gördüğünü söyler. Tuna kıyılarından geçen, Balkan ovalarında yel gibi esen ve dağlarını şimşek gibi aşan akıncı beylerinin fetihlerini hayatı boyunca büyük bir özlemle anmıştır. Bu nedenle şair için “ Bir Türk’ün gönlünde nehir varsa Tuna’dır, dağ varsa Balkan’dır” (Beyatlı, 2012, s.146).

Fetih ruhunu Mohaç Türküsü adlı şiirinde de işleyen şair, Mohaç ovasındaki meydan savaşında şehit olan Türk akıncılarının cennet kapısından geçişlerini, şehit kanlarından kıpkırmızı açan cennet güllerinin tablosunu çizer.

Süleymaniye’de Bayram Sabahı şiirinde ise akıncı cetlerinin yüzlerce yıl önce koşturdukları at kişnemeleri ve attıkları top sesleri kulağına gelir. Hepsinde de zaferle kazanılan Balkan şehirlerinin adları ayrı ayrı belirtilir:

Belgrad’dan mı? Budin, Eğri ve Uyvar’dan mı?

Son hudutlarda yücelmiş sıra dağlardan mı?

Şair, Balkanlar’ın Türkleşmesinde büyük rol oynayan Kosova savaşları ile Niğbolu zaferini de unutmaz.

Gökte top sesleri, bir bir, nerelerden geliyor?

Mutlaka her biri bir başka zaferden geliyor:

Kosva’dan, Niğbolu’dan, Varna’dan, İstanbul’dan

Üsküp, bir Türk şehridir. Yahya Kemal, taşına toprağına kadar Türk milliyetinin şekillendiği bu topraklarda doğup büyümesiyle gurur duyar. “Ben ailece Üsküp’lü değilim. Nişliyim. Fakat Üsküp’te doğduğum için iftihar ederim. Çünkü Üsküp, Rumeli’de Türklüğün tekâsüf ettiği yerdir. O kadar Türktür ki her taşında milliyetimizin ruhu şekillenir” (Banarlı, 1997, s.28). Kaybolan Şehir’de;

Fîrûze kubbelerle bizim şehrimizdi o;

Yalnız bizimdi, çehre ve ruhiyle biz’di o.

dizelerinde şair, “bizim şehrimizdi” diyerek Üsküp’ü, Balkan Savaşıyla elimizden çıksa bile sahiplenir, çünkü mimarî yapısı ve ruhuyla bir Türk şehri olduğunu söyler. Aynı şiirin

Vaktiyle öz vatanda bizimken, bugün niçin

Üsküp bizim değil? Bunu duydum için için

dizelerinde, Üsküp’ün vatan topraklarından koparıldığını derin bir üzüntüyle dile getirir. Ama aradan çok yıllar geçse de Üsküp’ün daima

kendilerinde kalacağını, onu hep hayalinde ve gönlünde yaşatmaya devam edeceğini ekler:

Kalbimde bir hayali kalıp kaybolan şehir!

Ayrılmanın bıraktığı hicran derindedir!

Çok sürse ayrılık, aradan geçse çok sene,

Biz sende olmasak bile, sen bizdesin gene.

Yahya Kemal monografisini yazan ve şairle edebiyat-sanat sohbetleri yapan Tanpınar'ın ifadesine göre Üsküp, şairin hayatında çok özel ve önemli bir yere sahiptir. Çünkü, her şeyden önce çok sevdiği annesinin mezarı Üsküp'tedir. İlk dinî telkin ve bilgilerini aldığı annesinin Üsküp'teki kabrine Ezân-ı Muhammedî adlı şiirini hediye olarak gönderir. Ona göre Üsküp demek, annesi demektir.

Üsküp'de kabr-i mâdere olsun bu nev-gazel

Bir tuhfe-i bedii ü beyân-ı Muhammedî

Annesinden kalan tek hatıra olan Kur'ân'ı bu nedenle hayatı boyunca özenle saklamış, Peygamber sevgisini de ondan aldığını belirtmiştir. Yahya Kemal'in Üsküp'le ilgili anılarını ve özlemlerini, bizzat şairden dinlediğini belirten Tanpınar, özellikle anne ile çocuk arasında din yoluyla kurulan kopmaz bağ açısından, Lamartine'i anımsatır. Şairle annesi arasında da böyle güçlü bir bağ olduğunu farkeder. “Kaybolan Şehir” in ilk adı Üsküp'tü ve daha biz talebe iken bir tasavvur halinde zihninde idi. Sık sık bahsederdi. Hatta Üsküp'ü mutlaka beyit sonunda düşündüğümüz için ona bir kafiye bile aradığımız olurdu....Yahya Kemal, sohbetlerinde gerek Üsküp'teki hayattan gerek annesinin ölümünden sık sık bahsederdi. ‘Ben anneme benzerim’ sözü, Lamartin gibi onun da konuşmalarında geçerdi. Galiba bu benzeyişi etraf da teyit ediyordu.. Annesinin Kuran'ını tek aile hatırası olarak sakladığını, bu dindar kadının Yahya Kemal'i, dizlerinin dibine oturarak ona Muhammediye okuduğunu defalarca ağzından işittik. ‘Annem çok dindardı ve bana daima Hazret-i Muhammed'den bahsederdi’ cümlesi de bu hatıralar arasında sık sık geçerdi. Tıpkı Lamartine gibi dinî hislerinin başlangıcı annesinden geliyor”(Tanpınar, 2005, s.152-153).

Maciejewski ve arkadaşları tarafından yapılan bir araştırmada (2007), “sevilen kişinin ölümünden sonra özlemin, depresyondan daha yaygın olduğu” bulgusu elde edilmiştir. Yas duymanın diğer bir boyutu ise “ayrılık” kaygısıdır. “Bu yalnızca ölen kişiyi özlemeyi ve ona ilişkin düşüncelerle meşgul olmayı içermekle kalmaz, ayrıca ağlama ve iç geçirmenin yanısıra ölen kişiyle ilgili mekânlara ve eşyalara odaklanmadır” (Chiambretto ve diğerleri, 2010; çev, Yüksel, A. G, 2011, s.634). Burada da mekân Üsküp, eşya ise annesinden kalan mushaftır. Şair, annesinden bir fotoğraf kalmadığına çok hayıflanır.

Tanpınar, Yahya Kemal'in, Üsküp için yazdığı tek şiirin Kaybolan Şehir olmadığını, Üçüncü Kosova Savaşının kahramanı Selim Giray için

başladığı fakat bitiremediği bir destan parçası olduğuna dikkat çeker (Tanpınar, 2005, s.153).

Şaire göre elimizden çıkmış olsa bile Üsküp, son zamanlara kadar bir Türk şehri olma özelliğini korumuştur. Halkın giyimi-kuşamı, yaşayış biçimi, zevkleri hep aynıdır. Dış ülkelerden gelen bir yeniliği modern sayarlar. “Üsküp, son zamanlara kadar ilk asırlardaki çeşnisini tamamıyla muhafaza etmiş bir Türk şehriydi. Murâd-ı Sâni devrinin canlı bir resmi gibiydi. Halk hâlâ o lehçeyle konuşur; o türlü esvaplar giyer, o devirdeki gibi yaşardı...Üsküp o kadar eski ve o kadar Türktü ki İstanbul’dan ve Selânik’ten gelen yeni kelimeleri, yeni eşyayı, hatta yeni şarkıları alafranga telâkki ederdi...” (Beyatlı, 2012, s.45-47).Şimdi ise Makedonya Cumhuriyetinin başkenti olarak, yükselen modern mimarideki binaları, Büyük İskender’in heykeli, Makedonların kendi kimliğini vurdukları yeni şehir görüntüleriyle Üsküp’ün eski halini sadece Türk azınlıklar yaşatmaktadır.

İstanbul’un fethinden 61 yıl önce fethedilen Üsküp şehrini kuran Türk akıncı beyleri, İstanbul’da Haliç kıyısında Üsküplüler mahallesini kurarak şehre Türk kimliğini vurmuşlardır. O zaman Üsküp, Rumeli’de Türk medeniyetinin merkezidir. Âlimleri, edebiyatçıları, sanatçıları ve çarşı esnafıyla tam bir Türk karakteri gösterir. “İstanbul’un fethinde kanını döktükten sonra Haliç kenarında Üsküplü mahallesini kurmakla İstanbul’a ilk Türk mayasını veren bu şehir, o zaman bir medeniyet merkeziymiş; âlimler, şairler, münşiler yetiştirmiş, selâtin câmilerine benzer câmilerle medreselerle, hamamlarla, tekkelerle bedestanlarla, çarşılarla bezenmiş. Mâmâfih, medeniyeti yıkılmaktan ziyade, bir göl gibi durmuştu. Çarşısı, kazzazları, bezzazları, haffafları, hallaçları, bakırcıları, kuyumcuları, silahçıları olduğu gibi duruyor, çalışıyor ve işliyordu. Çırak, kalfa ve ustaların sıfatları, mevkileri, kıyafetleri eskisi gibiydi” (Beyatlı, 2012, s.47).

Üsküp, müslüman nüfusun yoğun olarak yaşadığı, manevî iklimi yüksek bir şehirdir. Ona bu sıfatı veren de hemen hepsi, düşmanın Üsküp’e saldırdığında savaşmış, şehit düşmüş, halkın evliya mertebesine çıkardığı yiğit savaşçılardır. Halk, onları bayram ve kandil geceleri mum yakarak anmaktadır. “Bu şehir Fâtih devrinin rûhanî bir mezarlığıydı. Her köşesinde bir evliya yatardı. Halkı rivayet ederdi ki ya Bağdat’ta bir evliya fazla imiş yahud da Üsküp’de; ulema henüz bu bahsi halledememiş. Lakin Üsküp’ün evliyalı hep cengaverdiler. Türbelerinin duvarlarında bir insanın taşıyamayacağı kadar ağır ve büyük paslı kılıçlar, kalkanlar, zincirler asılı dururdu. Bukağılı Baba’nın başı ucunda düşman zindanında taşıdığı bukağılar vardı. Kal’a içinde yatan Cafer Baba’nın kabri gülleden bir duvarla örülüydü: Düşman Üsküp’ü sardığı zaman topa tutmuş, Cafer Baba da şehrin üstüne düşürülen gülleleri daha havadayken elma tutar gibi eliyle tutar, üstüste yığar, kabrinin etrafına gülleden bir duvar örermiş. Gaazi Baba, etrafında binlerce gaazi ile bir tepede yatardı. Kandil geceleri Gaazi Baba semti bir mum şehrâyini halinde görünürdü. Haydar Baba’nın türbesi Kosova Meydan Muharebesi’nin yolu üzerindeydi. Fakat bu şehrin binbir evliyasını sayamayacağım.” (Beyatlı, 2012, s.46).

Bunların arasında Üsküp'ü fetheden Sultan Beyazıt'ın gözde komutanı Paşa Yiğit adlı akıncı Türk beyi de bulunmaktadır. Şehirde aynı adı taşıyan mahalle vardır. Oğlu Oruç Bey'in adı da başka bir mahalleye verilmiştir. Burada, Bursa Büyükşehir Belediyesi ile İstanbullu ve Bursalı iş adamlarının çabalarıyla, eski Üsküp evlerinin arasında kaybolmuş, Sırp tarafından üstü kapatılmış Paşa Yiğit Bey'in mezarının iki yıl önce gün yüzüne çıkarılarak koruma altına alındığını belirtmek isterim.

Sultan II. Murat'ın yiğit komutanı Gazi İshak Bey ile oğlu Gazi İsa Bey adına yapılan camiler de bugün hâlâ Üsküp'te Türklerin ibadet ettikleri dinî yapılarıdır. "Oruç Paşa'dan sonra Gazi İshak Bey gelir... Gazi İshak Bey, İkinci Murad'ın silah arkadaşıdır. Sırbistan'ı fetheden adamdır. Onun oğlu Gazi İsa Bey de Fatih'in silah arkadaşıdır. İshak Bey'in de İsa Bey'in de Üsküp'te mutantan câmilere vardır" (Banarlı, 1997, s.27).

Şaire göre Üsküp'le İslâmlık arasında çok sıkı bir bağ vardır. Üsküp'ü fetheden, şehircilik açısından geliştiren ve medeniyet merkezi olmasında çok büyük emekler sarfeden Türk beylerinin adını taşıyan câmilerden yükselen "ezan sesleri", şairi çocukluğundan beri etkilemiş, yurt dışında bulunduğu zamanlarda bile ezanın makamları kulağında yer etmiştir. Şair, Üsküp'te Ezan Sesleri adlı anı yazısında, göğü dolduran bu ilâhi nağmelerin, Müslüman-Türk çocuklarının dinî ve millî eğitiminde kalıcı etkisi olduğuna inandığını açıklamıştır. "..Ben Paris'te iken bile, hiç münasebeti olmadığı halde, kulaklarıma Üsküp'deki ezan seslerinin bir hâtıra gibi aksedip beni bir nostalji içinde bıraktığını hissettiğim anlar olmuştur...Lâkin bu sesler, beni bütün ömrümce bırakmış değildir. Müslüman Türk çocuklarının dinî ve millî terbiyesinde ezan seslerinin büyük tesirine inanırım"(Banarlı, 1997, 26-27). Şairin, Ezansız Semtler adlı bir yazısı da bulunmaktadır.

Şair, "Hasan Rıza'ya Sesleniş" adlı şiirinde, Üsküp ve çevresini-türbe ve nehirlerini-dinî atmosferiyle birlikte değerlendirir.

Ey Rumeli'nin Hasan Rıza'sı	Üsküp bir Müslüman şehirdi
Yâdında mı Üsküp'ün fezâsı	Binbir türbeyle müştehiridi
Yâhut Kalkandelen kazâsı	Vardar'sa önünde bir nehirdi
Vardar ve uzakta karlı dağlar	Her an tekbîrlerle çağlar.

Yahya Kemal, Paris yıllarında ve daha sonra yerleştiği İstanbul'da da Üsküp'ü unutamaz. İstanbul'un Üsküp'e benzeyen semtlerini gezer. Üsküdar, Eyüp, Topkapı, Koca Mustâpaşa gibi gelenekleriyle yaşayan, modern hayatın unsurlarıyla bozulmamış semtlerde Üsküp'ten birçok benzerlikler bulur. Mutlu çocukluk dönemini geçirdiği yılları bu semtlerde anar. Koca Mustâpaşa, Hayal Şehir, Atik-Valde'den İnen Sokakta, Üsküdar'ın Dost Işıkları, Ziyaret, Üsküdar Vasfında Gazel gibi şiirlerini yazar. "O, İstanbul'da Niş ve Üsküp'ü arıyordu.

Zira oraları ufak ve kubbeli camiler, Roma kaldırımli sokaklar, birer katlı dükkânlar, birbuçuk iki katlı evler, bunları güzelleştiren ufak mahalle mektepleri...Çeşmeler, sebircikler, medreseciklerle doluydu. Müslüman-Türk kültürüne has bir incelikle o şehir ve bucaklarımızı bizim dekorlarımız süslüyordu. İşte Koca Mustâpaşa ve Atik Valde, sanki onunla birlikte memleketimize göçmüş Üsküp'ün birer mahallesiydi...Kendisini kaybedince buralarda buluyordu. O, Koca Mustâpaşa ve Atik Valde'yi değil, Üsküp'e, oraya benzeyen iki camiili semtlere, zaman zaman ve sıra hastalığını burada iyi ediyor, ilham perileri etrafını alıyor, şiirini her seferinde mısra ve beyitlerle tamamlıyordu” (Ünver, s.1980, s.21/141-142).

Şehirlerin, kişiliğin ve hayat algısının oluşmasında büyük etkisi olduğu bilinmektedir. Hele, bu şehir, onun inanç ve geleneklerini yoğuran, duyuş ve düşünüş tarzını biçimlendiren anılarıyla dolu, gönülden bağlı olduğu doğup büyüdüğü şehir ise, kişi için büyük bir anlam taşımaktadır. “Yahya Kemal'in millî ve dinî terbiyesinin temelinde Üsküp şehri vardır. Bu şehrin insanları, mimarisi, dinî ve millî havası şairimizde ömür boyu unutamayacağı izler bırakmıştır” (Yetiş, 2008, s.20). Bu yüzden şair, Üsküp'ü ölünceye kadar anmıştır.“Onun, hatıralar dolu şehirlere bağlanma duyguları, önce Üsküp'e duyduğu bağlılıkla başlamış, Yahya Kemal daha köklü bir hassasiyetle sevdiği Üsküp'ü, ölüm yılına kadar unutmamış, bu kaybolan şehrimize karşı devamlı bir sıra sızısıyla yüklü yaşamıştır” (Banarlı, 1997, s.102).

Yahya Kemal, Türk ruhunu ve hayat şekillerini yansıtan bir şehir olarak Üsküp'te doğmaktan her zaman gurur duyduğunu söyler. Kendisindeki etkisini dile getirir. “Üsküp'te doğmasaydım yanardım. Bursa'yı da pek severim. Bana Üsküp'te mi veya Bursa'da mı doğmak isterdin deseler, Bursa'yı isterdim. Fakat Üsküp'ü de arzu ederdim. Üsküp'ü severim. Zira orada doğdum. Çünkü çok Türk. Benim zihnietime büyük tesiri oldu” (Ünver, 1980, s.121).

Şimdi ise Makedonya Cumhuriyetinin başkenti olarak, yükselen modern mimarideki binaları, Büyük İskender'in heykeli, Makedonların kendi kimliğini vurdıkları yeni şehir görüntüleriyle Üsküp'ün eski halini sadece Türk azınlıklar yaşatmaktadır.

Sonuç olarak, doğup büyüdüğü, 18 yaşına kadar ömrünü geçirdiği Üsküp, şairin kişiliğinin, edebiyat ve sanat dünyasının oluşumuna, tarih, vatan-millet bilinci edinmesinde çok büyük katkılar yapmış olan Müslüman-Türk şehridir. Camileri, tekkeleri, medreseleri, çarşısı, han ve hamamları, kalabalık aile ve konak yaşantısı, anne-baba sevgisi ve şefkati veren zengin akraba çocukları, Vardar boylarındaki araba gezintileri, Rakofça çiftliğindeki eğlenceler ve akraba ziyaretleri, mahalle okuluna giriş, oradan modern okula geçiş, yüreğe düşen ilk aşk kıvılcımları, şiir denemeleri, Üsküp ve Selânik idâdilerinde geliştirilen edebiyat, sanat ve siyaset kültürüyle Üsküp, şairi yaratan zengin ve temel kaynak olma özelliğini taşımaktadır.

KAYNAKLAR

- Banarlı, N.S. (1963). *Yahya Kemal*, İstanbul: Yahya Kemal'i Sevenler Cemiyeti Yayınları.
- Banarlı, N.S.(1997). *Yahya Kemal'in Hâtıraları*, İstanbul Fetih Cemiyeti Yayınları.
- Beyatlı, R. (1959). *Yahya Kemal'in Hayatı*, Yahya Kemal Enstitüsü Mecmuası I, İstanbul Fetih Cemiyeti Yayınları, İstanbul.
- Beyatlı, Y.K. (1969). *Kendi Gök Kubbe*, MEB Yayınları, İstanbul.
- Beyatlı, Y.K. (1975). *Eğil Dağlar*. İstanbul: İstanbul Fetih Cemiyeti Yayınları.
- Beyatlı, Y.K. (2012). *Çocukluğum Gençliğim Siyasî ve Edebî Hâtıralarım*. İstanbul: İstanbul Fetih Cemiyeti Yayınları.
- Carrington, N.A. Bogetz, J.E. (2004). Normal griefandbereavement. *Journal of Pallativemedicine* 7, s.309-323. (Çev: Galip Yüksel, Yaşam Boyu Gelişim, Nobel Yayınları, 2011), Ankara
- Chiambretto, P. (2010). *Prolongedgriefanddepression in caregivers of patients in vegetativestate*, *Brain Injury* 24, s.581-588. Çev: Galip Yüksel, Yaşam Boyu Gelişim, Nobel yayınları, 2011, Ankara
- Kahraman, A. (2013). *Büyük Göçmen Kuş Yahya Kemal Beyatlı*, Büyüyenay Yayınları, İstanbul.
- Tanpınar, A. H. (2005). *Yahya Kemal, Dergâh Yayınları*, İstanbul.
- Tanyol, C. (1980). Süheyl Ünver'in Röportajı: "Yahya Kemal'in Üsküb'ü", *Yahya Kemal'in Dünyası, Tercüman Tarih ve Kültür Yayınları* 2, İstanbul.
- Tanyol, C. (1985). *Türk Edebiyatında Yahya Kemal*, Remzi Kitabevi, İstanbul.
- Uysal, S. S. (2006). *Şiire Adanmış Bir Yaşam: Yahya Kemal Beyatlı*, Bilge Kültür Sanat. İstanbul.
- Ünver, S. (1980). *Yahya Kemal'in Dünyası*, s.21/141-142).
- Yetiş, K. (2008). *Yahya Kemal, Hayattan Şahsiyete (Ölümünün 50. Yılında)*, Kültür Bakanlığı Yayınları, İstanbul.